

DOUĂ DOCUMENTE PRIVIND LEGĂTURILE LUI VASILE GOLDIȘ CU OAMENI POLITICI DIN ROMÂNIA

de
GHEORGHE ȘORA

Încă din perioada brașoveană, Vasile Goldiș s-a ilustrat prin concepțiile sale politice și prin participarea sa tot mai intensă, sub o formă sau alta, la viața politică a Transilvaniei. În această direcție stabilește, încă din primii ani ai șederii sale la Brașov, legături intime cu Diamandi Manole¹, fruntaș al luptelor naționale ale vremii, cu Ghiță Pop² și alții, făcând parte (între 1890—1896) din Casina română³ locală, una dintre cele mai puternice societăți culturale din sudul Transilvaniei, al cărei secretar a fost între 1891—1895 și în cadrul căreia a desfășurat o bogată activitate, inclusiv politică, contribuind la ridicarea asociației respective pe un plan superior. De abia de acum începe să se orienteze mai profund și mai specializat în problemele politice ce stăteau în fața românilor ardeleni. Pe plan practic, el se amestecă în luptele politice locale, alături de ceilalți profesori din Brașov și alături de alți intelectuali agită împotriva nedreptăților regimului pe elevii lui, ca și populația satelor din jur. De partea profesorului Vasile Goldiș s-a situat și grupul „Sașilor tineri”, denumiți de elementele conservatoare reacționare germane „sașii verzi”. Agitația este extinsă în tot județul Brașov și viza politica guvernului, care susținea și apăra teoria statului unitar maghiar, lucru de care era nemulțumită și o mare parte a tineretului săsesc⁴.

Un rol deosebit de important în afirmarea și orientarea lui Vasile Goldiș în plan politic l-a jucat momentul *Memorandului*. Demnitatea și curajul luptătorilor l-au oțelit și pe el, l-au îmbărbătat, i-au sporit energiile și l-au determinat să se manifeste încă mai activ⁵.

În perioada procesului memorandist, Goldiș desfășoară o intensă activitate politică. Astfel, împreună cu alții (protopopul Voina⁶, Valeriu Bo-

¹ Diamandi Manole (1833—1899), comerciant și militant pe tărîm cultural din Brașov (Vezi *Cărturari brașoveni sec. XI—XX*, *Ghid bibliografic*, Brașov, 1972, p. 133—134).

² Ghiță (Gheorghe) Pop (1864—1915), profesor, publicist și scriitor.

³ Ion Colan, *Casina română din Brașov, 1835—1935*, Brașov, 1935.

⁴ Arhivele statului Arad, *fond personal Vasile Goldiș*, dos. 1, f. 180.

⁵ Vasile Goldiș, *Îndrumări în Almanahul societății academice Petru Maior*, Cluj, 1929, p. 55.

⁶ Vasile Voina (1857—1910), protopop al Brașovului și om politic.

loga⁷, Vasile Saftu⁸) îi mobilizează pe românii din oraș și împrejurimi — inclusiv pe elevi — ca să-i conducă la gară pe „acuzati”⁹. De asemenea, cu un coleg, Nicolae Pilitia, el cutreieră — după cum rezultă dintr-un raport al prefectului local, datat la 13 mai 1895 — comunele românești din jurul Brașovului, îndemnând populația să ia parte în masă la proces (s-a realizat o delegație impresionantă de 200 persoane) și să îi convingă pe preoți ca în ziua pronunțării sentinței să vorbească din amvon celor rămași acasă¹⁰.

Pe linia ideii acestora a solidarității naționale, Goldiș va acționa și în mod practic. Așa se explică faptul că prefectul Brașovului raporta la 8 septembrie 1895 că profesorul de la gimnaziul român întreține legături cu Liga culturală din București și că ajutorul de bani trimiși din Vechiul Regat îl manipulează Vasile Goldiș și tot el manipulează și ajutoarele școlii de fete, care este susținută exclusiv din ajutoarele trimise din România. Acest lucru este confirmat în 1899, când autoritățile intențeau un monstruos proces școlilor din Brașov, în care este implicat Titu Maiorescu și guvernul român¹¹.

În 1898, el face agitație prin satele din județ pentru alegerea unui deputat român.

Un an mai târziu, e prezent la o altă acțiune cu pronunțat caracter național. E vorba de sfințirea bisericii „Sfinta Treime”, eveniment la care a participat și mitropolitul Ioan Mețianu și cu ocazia căruia brașovenii au făcut o grandioasă manifestare românească (îmbrăcăminte a oamenilor și harnașamentul cailor — după constatările poliției — erau împodobite cu tricolor, același simbol îl realiza și aranjamentul luminărilor în biserică, etc.). Prezență activă și de data aceasta, Goldiș a luat cuvîntul seara, la retragerea cu torțe organizată¹².

Spirit diplomatic de mare ascuțime, inițiat pînă la rafinament în urzeala complicată a parlamentarismului dualist, omul e pe măsura strategemelor diabolice și a mașinațiunilor infernale, urzite împotriva poporului român. În această calitate a fost prezent, alături de colegul de profesorat Iosif Blaga¹³, la Congresul naționalităților ținut la Budapesta, în august 1895, fapt care îl va face cu atît mai suspect în ochii autorităților. Cu acest prilej și cu multe altele, Goldiș va fi aflat și de rețeaua de spionaj împotriva primului ministru român Dimitrie Alexandru Sturdza, pusă la cale de opoziția reacționară în colaborare cu Bánffy Dezső¹⁴, pe atunci prim ministru maghiar, acționînd în cunoștință de

⁷ Valeriu Bologa (1892—1972), medic, profesor universitar.

⁸ Vasile Saftu (1863—1921), doctor în filosofie, profesor la București și Turnu Măgurele și la Seminarul din Sibiu, apoi paroh la biserica Sf. Nicolae din Scheiu Brașovului.

⁹ Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *fond problema națională*, dos. 4, f. 20—30; Ion Bozdog, *Statul polițist* (...), Brașov, 1944, p. 77.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Vasile Oltean, *Adevăratul Maiorescu — în acțiunea de susținere a primului liceu românesc*, în *Cumidava*, 1976, p. 103—113.

¹² Ion Bozdog, *op. cit.*, p. 109.

¹³ Iosif Blaga (1864—1937), pedagog și publicist în Brașov.

¹⁴ Bánffy Dezső (1843—1911), om politic maghiar dinastic, deputat, prim ministru (1895—1899). În această calitate el a fost adeptul politicii de maghiarizare forțată a românilor.

cauză că face „un serviciu cauzei românești“, după cum însuși mărturisește¹⁵.

După o activitate bogată în Brașov, Vasile Goldiș se mută la Arad, în 1901, dedicându-se luptei naționale. El primește să conducă ziarul *Românul*, înființat la 1 ianuarie 1911, și Institutul tipografic „Concordia“.

Demnă de menționat în aceste pagini e și activitatea ziarului *Românul*, care, prin pana lui Vasile Goldiș, va deveni de aici înainte monitorul general al luptelor politice românești care pregăteau unirea cea mare, prefigurând prăbușirea iminentă a imperiului. Legat de această misiune, viitorul director tipărește și difuzează spre București, înainte de apariția *Românului*, o foaie volantă care, dincolo de aspectul ei administrativ de invitație de la subscripție, comportă toate datele unui manifest, în general, al unuia pentru unire în special. Goldiș transformă un mijloc anodin de publicitate într-un mijloc stimulat de propagandă, termenii utilizați cu această ocazie avînd un caracter vaticinar și pamfletar. Era modalitatea sa legală de a atrage atenția românilor că bătălia pentru unire nu poate începe fără ei — cei din România¹⁶.

Din cele relatate pînă aci ni se dezvăluie marea personalitate a luptătorului național, legăturile sale cu mișcarea națională pentru unire, dincolo și dincoace de Carpați, acționînd în virtutea unor imperative superioare, dintre care se detașează dreptatea, libertatea și unitatea ramurii transilvane a poporului român.

Cele două documente se află în posesia Bibliotecii Academiei R.S.R. (*fond D. A. Sturdza*) și la Direcția generală a Arhivelor Statului din București (*fond Casa regală*).

1

Brașov, în 11 aprilie n(ou) 1899

Excelența Voastră, Domnule Președinte al Consiliului de Miniștri!*

Vă cer scuze că îndrăznesc a mă adresa de-a dreptul către Excelența voastră, dar afacerea este de natură atât de discretă, încît n-am cutezat a o depune în minile altei persoane. Lupta sălbatică ce opoziția a început-o îndeosebi în contra persoanei Excelenței Voastre, a umplut de mîhnire pe toți românii bineștiutori. Știam din capul locului, că vestita broșură¹⁶ despre politica de naționalități a lui Bánffy e numai pretext binevenit conservatorilor. Tenorul atacului lor este, că broșura din chestiune ar conține extrase din acte oficiale cari ar dovedi că între Excelența voastră și baronul Bánffy ar fi existat legături dăunose pentru viața națională a românilor din Ungaria și Transilvania. Interpelarea lui Polonyi¹⁷ din dieta ungară, precum și supărarea cercurilor din Viena, au dat afară din slujbă pe autorul broșurei, dar nu

¹⁵ M. N. Rusu, *Marea Unire și publicistica militantă*, în *Săptămîna*, 1985, nr. 47, p. 3.

¹⁶ B. D. *nemzetiségi politikája* (Politica națională a lui Bánffy) D(ezsö), Budapest, 1899, f.a.

¹⁷ Polonyi Géza (1848—1920), om politic maghiar, deputat, ministru de justiție.

pe cuvînt, că ar fi uzat de acte oficicioase, ci pe cuvînt că în calitatea sa de oficianț al ministerului a îndrăznit a scrie astfel de minciuni despre afacerile diplomatice ale statului. Aceasta a confirmat-o și baronul Bánffy cînd a declarat, că nici în clin, nici în mîncă nu are a face absolut nimic cu broșura în chestiune. Există deci o constatare oficială despre aceea că broșura din chestiune nu s-a scris pe temeiul unor acte existente, ci s-a scris din curată fantezie. Dar toate constatările acestea opoziția le poate declara de un simplu dementi diplomatic care — cum deja o știe chiar și publicul cel mare — adeseori mai mult confirmă, decît desminte.

Ar fi o probă cu mult mai puternică, dacă chiar din conținutul broșurei s-ar putea dovedi, că ea nu e scrisă pe baze oficicioase ci izvorul conținutului ei se află tocmai în tabăra dușmanilor politici ai Excelenței Voastre. O întîmplare norocoasă m-a pus în pozițiunea de a descoperi mijlocul, prin care se poate produce această probă.

Din izvorul cel mai competent am aflat, că toate acelea pasaje ale broșurei, cari conțin afirmațiuni despre activitatea Excelenței Voastre în chestiunile naționale și în chestiunea școalelor din Brașov¹⁸ sînt scoase deadreptul din articolii foilor opoziționale din România. Izvorul, de unde am aflat acest lucru, nu vi-l pot numi pe hîrtie. Ar urma procurarea și expunerea dovezilor. Dreptaceea ar fi foarte bine, dacă un om de încredere al Excelenței Voastre s-ar pune imediat pe lucru și din colectivele ziarelor opoziționale din anii 1896—1899 ar scoate pasagele acelea, din cari a fost compusă broșura de sub întrebare și ar face apoi din acelea pasaje o publicațiune, unde punîndu-le paralel cu afirmațiunile broșurei, s-ar dovedi clar și fără nici o îndoială, că broșura este scrisă pe temeiul minciunilor opoziționale și că astfel adevăratul izvor de proveniență al ei este tabăra dușmanilor politici ai Excelenței Voastre. Cred că o astfel de publicațiune ar produce la toți românii cinstiți cel mai viu resens față de atacurile nedemne ale opoziției unite.

Vă cer încă odată scuzele, printrucă prin șirele de față V-am răpit cîteva minute din timpul prețios, dar am socotit, că fac un serviciu cauzei românești, dacă vă aduc la cunoștință ceea ce am fost norocos a afla prin o fericită întîmplare. Repet, că lucrul comunicat l-am aflat din izvorul cel mai competent, pe care însă nu-mi este permis a-l numi pe hîrtie. Tot astfel vă rog, ca numele meu să nu fie amestecat în afacere fără vre-o necesitate mare. Însuflețit admirator al muncii patriotice, ce în toată viața ați dezvoltat pentru propășirea și întărirea neamului nostru românesc, Vă rog Excelență, să-mi dați scuzele cerute pentru îndrăzneala de a mă fi adresa deadreptul către Excelența Voastră și să primiți asigurarea iubirii și devotamentului meu cu care sînt al Excelenței Voastre¹⁹.

Sincer stimător,
Vasile Goldiș
profesor gimnazial

2

Românul. Organul Partidului Național Român
din Ungaria și Transilvania,
Arad, str. Zrinyi 1/A

Domnule Șef,

Comitetul ziarelor *Românul*, organul oficial al partidului național român din Ungaria și Transilvania și al *Poporului Român*, organul său popular, înființate în scop de a redeștepta, de a răspîdi și întări simțul național și cultura românească în colțurile cele mai depărtate locuite de români, precum și în cele mai întunecate de vremurile vrăjmașe, avînd încredere în sentimentele naționaliste²⁰ ale D-niei

¹⁸ Vasile Oltean, *op. cit.*, p. 103—113.

¹⁹ Biblioteca Academiei R.S.R., fond A. S. Sturdza, cota S 11
D.C.C.C.L.XXXI

Scrisoare inedită.

²⁰ A se citi: patriotice.

Voastre își permite a apela la spiritul de jertfă al D-voastre solicitându-vă sprijinul cuvenit, fie desinteresat sub formă de subvențiune, fie sub formă de abonament sau ca publicitate pentru interesele D-voastre.

Cu nădejde nestrămutată, că aflăm printre D-voastră suflete care ne înțeleg, Vă rugăm a primi pe lângă recunoștința a milioane de români, la a căror reînviere contribuiți și asigurări de stima noastră cea mai înaltă²¹.

Director: V. Goldiș, Administrator: A. Russu.

Delegatul special: Gr. Dabija.

*Dsale, Domnului Șef Comptabil al Casei M. S. Regele,
Loco, Tipografia Concordia din Arad²².*

ZWEI DOKUMENTE ÜBER DIE BEZIEHUNGEN VASILE GOLDIȘ ZU RUMÄNIEN

(Kurzfassung)

Der Verfasser stellt zwei Dokumente aus den Jahren 1899 und 1911 vor, aus denen zu entnehmen ist, dass Vasile Goldiș enge Beziehungen zu hohen Würdenträgern aus Altrumänien pflegte, noch lange vor der Grossen Vereinigung von 1918. So zum Beispiel ist er in verschiedene Spionagefälle verwickelt zugunsten Rumäniens, oder pflegt Beziehungen zur „Kulturellen Liga“ bzw. zum Königlichen Haus in Bukarest.

1899 benachrichtigt er den Premierminister A. D. Sturdza über ein Spionagenetz, des gegen ihn gerichtet war, 1911 fordert er die Unterstützung des Königshauses für die Arader Zeitung Românul an, deren Direktor er war. Goldiș war auch in die Memorandisten-Bewegung von 1894 impliziert und von den ungarischen Behörden beschuldigt worden, er habe Geld aus Rumänien erhalten, das er für Propagandazwecke zugunsten der Rumänen aus dem ungarischen Königreich und aus Siebenbürgen verwendete.

²¹ Direcția Generală a Arhivelor Statului, *fond Casa Regală*, dos. 1910—1911 (Apud. M. N. Rusu, *op. cit.*, p. 1).

²² La sfârșitul rindurilor tipărite se află adăugat cu mîna: „P.S. Orice ar binevoi M. S. Regele să ne dea ca sprijin, Dl. Șef Comptabil al Ex. sale este rugat să binevoiască a face să fie transmis Delegatului inginer Gh. Dabija, Griviței 62 București“. Mai trebuie spus că înseși dimensiunile materiale ale apelului au formatul unui sfert de coală de scris, atît cît să poată forma obiectul unei corespondențe poștale obișnuite. Ea putea trece neobservată prin „vama cucului“, pe cînd un ziar de formatul *Românului*, mult mai greu (Nu știm dacă ajutorul solicitat Casei Regale a fost acordat sau nu. Ceea ce este însă de ordinul evidenței este faptul că foaia volantă lansată de Goldiș a ajuns la București (M. N. Rusu, *op. cit.*, p. 3).